NOȚIUNILE FUNDAMENTALE IMPLICATE ÎN PSIHOLOGIA PERSONALITĂȚII ȘI RAPORTURILE DINTRE ELE

DE

V. PAVELCU

Problema personalității nu are numai o importanță teoretică, ci și o deosebită valoare practică. Psihologia teoretică generală nu poate rezolva problemele concrete ale vieții psihice, decît în lumina psihologiei personalității. Formarea omului de tip nou în noua orînduire socialistă presupune studii și cunoștințe cu privire la trăsăturile personalității și legile dezvoltării lor.

„Partidul nostru — spune Gh. Gheorghiu-Dej — desfășoară o intensă activitate pentru dezvoltarea conștiinței socialiste și a noilor trăsături de comportare a oamenilor, pentru plămădirea omului nou, membru al societății socialiste" [2, p. 101]. Realizarea acestui înalt imperativ trebuie să se facă cu contribuția științei despre personalitate.

Tezele Comitetului Central al P.C.U.S. și ale Consiliului de Miniștri al Uniunii Sovietice, discutate și aprobate de Congresul al XXI-lea al Partidului Comunist, subliniază necesitatea întăririi legăturilor dintre școală și viață și pun astfel în fața instituțiilor de învățămînt sarcini noi. „Legătura strînsă a învățămîntului cu viața, cu producția, cu practica construcției comuniste — spune N. S. Hrușciov — trebuie să devină principiul călăuzitor al studierii bazelor științelor în școală, baza educării tinerei generații în spiritul moralei comuniste" [3, p. 72]. Formarea personalității dobîndește o nouă semnificație în lumina acestor directive [8].

Se constată totuși, că psihologia n-a ajuns încă la un acord unanim cu privire la noțiunile fundamentale ale psihologiei, cum sînt temperamentul, caracterul, individualitatea și personalitatea.

În vocabularul psihologic al lui H. Piéron, la cuvîntul „personalitate", se află următoarea observație: „Sensul acestui cuvînt, din cele mai des folosite în psihologia contemporană, a suferit poate cele mai multe transformări. Allport (1937) a numărat nu mai puțin de cincizeci de definiții ale lui". Același vocabular ne dă trei definiții diferite ale temperamentului. Dicționarul lui H. Warren deosebește patru sensuri diferite ale noțiunii „caracter".

https://biblioteca-digitala.ro

În ceea ce privește temperamentul, unii autori îl reduc la tipuri fiziologice ale activității nervoase superioare. Alții pun la baza temperamentului însușiri de ordin psihologic, de natură îndeosebi emoțională.

Noțiunea de personalitate se definește adesea, în structura ei, ca o totalitate de trăsături temperamentale — mai ales înnăscute — și de însușiri dobîndite în cursul vieții, adică nu ca un complex numai de trăsături dinamice, ci și ca ansamblu de aptitudini, interese, deprinderi, precum și de însușiri de natură intelectuală și emoțională.

Caracterul este definit uneori numai ca *mod de acțiune* a personalității, ca o manifestare specifică a acesteia, alături de manifestările temperamentale și emoționale. Această definiție, însă, este adesea lărgită prin includerea numeroaselor elemente de conținut: trebuințe, idealuri, deprinderi, atitudine față de alții, față de sine, față de muncă, însușiri voliționale și intelectuale. Cunoscuta lucrare a lui H. Wallon *Originile caracterului la copil* (1934) poartă subtitlul: *Apariția sentimentului de personalitate*. Rezultă că autorul consideră termenii „caracter" și „personalitate" ca sinonime. În astfel de cazuri, operația de diferențiere a noțiunilor, în conținutul și sfera lor, devine extrem de anevoioasă.

De aceea, socotim necesar ca, mai ales în acest domeniu de realități psihice fundamentale, să se depună eforturi pentru precizarea noțiunilor de bază și îndepărtarea divergențelor existente.

1. *Individualitate și personalitate*

Plecînd de la analiza etimologică (lat. individuum), noțiunea „individ" are prin excelență un sens *biologic* și subliniază însușirea de unitate indivizibilă a organismului. Ca ființă concretă, individul reprezintă o unitate biologică, realizată în interdependența funcțiilor și organelor, atît între ele, cît și în raporturile întregului organism cu mediul înconjurător.

Individualitatea, ca noțiune abstractă, implică în același timp însușirea unicității și indivizibilității. Ea dobîndește un conținut prin aplicarea ei la fiecare din reprezentanții lumii animale, la fiecare individ în parte. În acest sens, se poate spune că fiecare individ are individualitatea lui. Se înțelege că, în lumea animală, individualitatea este mai mult „specificitate", adică ea este mai pronunțată pe unități de *specii*, familii, decît pe indivizi. Reiese, așadar, că atît unicitatea cît și indivizibilitatea sînt relative, ele variază cu treptele de evoluție a animalului.

Ca reprezentant al unui anumit gen și al unei anumite spețe, omul are o individualitate. Ca ființă biologică, concretă, el este „individ", adică un exemplar, avînd o unitate interioară și indivizibilă în specificitatea ei. Aceste însușiri se manifestă atît în modul de organizare internă a individului, cît și în manifestările lui (psihice) față de mediu.

Personalitatea este o realitate mai ales de ordin social-istoric, „o totalitate de relații sociale" (K. Marx), unitate apărută din unitatea biologică și realizată pe treapta psihică superioară a dezvoltării, organizată pe un fundament superior, acela al conștiinței de altul și de sine, pe baza relațiilor sociale concrete.

Legătura dintre personalitate și societate este recunoscută de multă vreme și se exprimă prin cuvîntul latinesc „persona", care, derivînd din gr.

https://biblioteca-digitala.ro

πρώσοπον, a însemnat pe rînd masca actorului, rolul acestuia, actorul însuși și, în fine, omul în general. Procesul similar s-a petrecut și în trecerea de la vechiul cuvînt rus „licina" la cuvîntul „licinosti".

Analiza filologică ne dezvăluie legătura între personalitate și societate, între *rolul social* al omului și conștiința lui de sine. Este clar că nu există conștiință fără sistemul de relații sociale, nu există conștiință de sine fără conștiențializarea rolului, a locului personalității în sistemul complex al relațiilor sociale.

Iată de ce tratarea personalității nu este posibilă fără raportarea ei la relațiile sociale din care se naște și în care se dezvoltă această personalitate.

Corespunzător deosebirii dintre individ și individualitate există în numeroase limbi deosebirea terminologică dintre termenul concret „persoană" și înțelesul abstract de „personalitate".

Trebuie să subliniem că înțelegerea personalității, ca izvorînd din individualitate, nu ne permite izolarea ei de „infrastructura" biologică, animală, de care rămîne legată. Dacă nu orice individ este o persoană, ori ce persoană este și individ, fiindcă personalitatea — din punct de vedere genetic — nu este o simplă suprapunere, ci un salt și o *restructurare*.

Trebuie să evităm pe de altă parte și identificarea personalității cu conștiința de sine. Această identificare a adus psihologia idealistă la îngustarea conținutului personalității și, o dată cu aceasta, la îngustarea științei psihologiei, care devine, în acest caz, știința despre procesele conștiente ale omului. Limitarea înțelesului duce și la ruperea conștiinței de obiectul ei. Așa după cum nu se poate reduce esența obiectului perceput la actul perceperii lui, la conștiința obiectului, tot așa nu se poate identifica personalitatea cu conștiința de sine a acesteia. O înțelegere cu adevărat materialistă a personalității presupune totalitatea unor calități esențiale ale omului dat și a modurilor lor de manifestare. Conștiința de sine este numai una din componentele personalității. Ea este, în același timp, cauză și efect al activității persoanei, reflectare și reglare, totodată, a calităților ei, cît și a modurilor de manifestare ale acestora.

Trebuie să notăm și tendința de lărgire a sensului de „individualitate" pînă la contopirea lui cu înțelesul de personalitate. În acest ultim sens se folosește uneori termenul de „psihologie individuală", punîndu-se accent pe specificul unic și ireductibil al psihicului studiat.

2. *Formă și conținut.*

Dacă prin individualitate înțelegem unitatea biologică, iar prin personalitate — unitatea psihică, este necesar să deosebim, în cadrul acestor unități, *conținutul*, de ordin biologic sau psihologic, de *forma* manifestării acestuia, de formele de adaptare a individului și a persoanei.

Prin temperament înțelegem modul de manifestare a trăsăturilor (mai ales înnăscute), a conținutului biologic; de aceea, temperamentul îl socotim ca *formă a individualității*. În mod analog, raporturile dintre *caracter* și *personalitate* ne apar ca relații dintre *formă* și *conținut*.

Conținutul *individualității* reprezintă o structură de calități, apă-

https://biblioteca-digitala.ro

rute, pe de o parte, în procesul realizării unității dintre organism și mediul extern (aspectul extern al echilibrării) și, pe de altă parte, în efectuarea unității trebuințelor între ele (aspectul *intern* al echilibrării organismului). În mod similar, conținutul *personalității* este totalitatea calităților și însușirilor (orientarea, interese, trebuințe, aptitudini, idealuri etc.), apărute, pe o bază biologică, din relațiile omului cu mediul *social* și din corelațiile interne ale trebuințelor, intereselor între ele.

Care sînt raporturile dintre temperament și caracter, dintre forma individualității și aceea a personalității? Ambele realități reflectă modalitățile de existență a conținutului, a comportării omului. *Temperamentul,* în însușirile sale generale de forță, mobilitate, echilibru, reprezintă însușiri dinamice generale, îndeosebi înnăscute, ale relațiilor de adaptare, externe și interne, iar *caracterul* este un mod specific de manifestare a trăsăturilor dobîndite, pe baza celor înnăscute, pe care și le subordonează, în noile condiții de ordin social și moral. Cu alte cuvinte, temperamentul reprezintă un mod de manifestare a bazelor biologice ale persoanei, forma de adaptare reglată de legile generale ale sistemului nervos, iar caracterul este un mod de manifestare a activității *conștiente* a omului, în relațiile acestuia cu mediul înconjurător, social, și atitudinea față de sine, mod reglat de normele sociale ale comportării și trăit în cadrul sistemelor social-istorice.

Astfel, se înțelege de ce „conținutul trăsăturilor tipice ale unuia și aceluiași tip temperamental poate fi deosebit și chiar „contradictoriu" și de ce, de asemenea, „pe terenul unuia și aceluiași tip de sistem nervos se pot forma, după cum a arătat A. G. Kovalev, tipuri calitativ diferite de caracter" [9, p. 66].

Apare problema cu privire la locul pe care-l ocupă, în schema prezentată de noi, clasificația lui I. P. Pavlov a tipurilor umane de activitate nervoasă superioară. Această clasificație poate fi privită din trei puncte de vedere: (1) ca determinarea formelor de interacțiune a două niveluri, biologic și social, în dezvoltarea ontogenetică și filogenetică a omului, (2) ca forme de interacțiune a două trepte de cunoaștere și (3) ca forme de interacțiune a două modalități de reflectare, diferite prin caracterul și mijloacele folosite, dar identice prin nivelul lor de echilibrare, de adaptare. În toate aceste cazuri, tipurile artistic, gînditor și intermediar, reprezintă mai curînd *forme* de manifestare, de acțiune, decît *conținutul* personalității.

O altă precizare necesară privește aspectul intelectual, adesea înlăturat din structura personalității: care este locul ocupat de activitatea intelectuală în sistemul de noțiuni ale personalității? Formîndu-se în procesul de interiorizare a acțiunilor, gîndirea omului posedă însușiri inerente și acțiunilor lor externe. Concepția despre lume, orientarea activității de cunoaștere, conținutul noțiunilor și al experienței fac parte din conținutul personalității. Activitatea de gîndire nu dezvăluie numai trăsăturile dinamice, temperamentale ale personalității, ci și trăsăturile ei de caracter, cum sînt, de ex. sinceritatea convingerilor, probitatea și consecvența muncii intelectuale etc. Munca intelectuală presupune o restructurare, cu ajutorul unei reglări nervoase superioare, conștiente, a însușirilor „spontane".

https://biblioteca-digitala.ro

Conținutul activității intelectuale este indisolubil legat de modul lui de manifestare, adică de trăsăturile temperamentale și caracteriale ale omului; el se întregrează în conținutul personalității.

3. *Generalul și particularul.*

Afară de prezența unității dialectice a contrariilor în relațiile dintre conținut și formă, ea se află și în relațiile dialectice dintre general și particular, specific. Conținutul biologic, în manifestările sale dinamice, temperamentale, reprezintă generalul, iar conștiința omului, cu interesele ei specifice, trebuințele și scopurile ei, cu formele ei caracteristice, reprezintă particularul. Unitatea generalului și a particularului ar putea fi înțeleasă, prin parafrazarea cuvintelor lui Pavlov, ca unitatea dintre canava și model.

Materialismul dialectic a determinat formele fundamentale ale mișcării, calitativ deosebite, și a demonstrat imposibilitatea explicării integrale a fenomenelor particulare prin legi cu caracter general.

S. L. Rubinstein a atras atenția asupra greșelilor ce se pot săvîrși atunci cînd, în explicarea fenomenelor, legilor specifice li se substituie numai cele generale.

Una din principalele sarcini ale psihologiei — după părerea gînditorului sovietic — este determinarea legilor ei specifice și una din normele ei conducătoare este de a explica fenomenele cerute prin legi specifice corespunzătoare [12, p. 193—194].

În lumina acestor principii se rezolvă de către psihologii sovietici și problema relațiilor dintre legile mai simple și mai generale ale maturizării sau ale așa-zisei „dezvoltări spontane" și legile complexe ale educației [ex. 5, 6, 7]. Mecanismele înnăscute sînt condiții interne care fac posibilă, numai, apariția anumitor însușiri specifice, fără a hotărî structura și conținutul lor.

În legătură cu problema caracterului înnăscut al operațiilor logice, Jean Piaget exprimă părerea, pe care o socotim justă, că chiar dacă legăturile nervoase se aseamănă cu structurile logice, logica nu este reductibilă la legile nervoase. Acestea din urmă oferă numai posibilități, a căror actualizare presupune condiții de ordin fizic și social (schimb de informații, control mutual etc.). „Caracterul specific al acestor condiții determină realizarea a ceea ce maturizarea o face numai posibil" [10, p. 32—33].

Aplicația acestor adevăruri la psihologia personalității clarifică atît legăturile dintre însușirile înnăscute, temperamentale și cele dobîndite, ale caracterului, cît și interdependența conținutului cu forma.

4. *Inferior și superior.*

Relațiile reciproce examinate ne mai sugerează o idee importantă: a raporturilor dintre inferior și superior. I. P. Pavlov a determinat relațiile dintre cele trei instanțe de reglare a activității nervoase: instanța reflexelor absolute (a centrilor subcorticali), nivelul reflexelor condiționate ale primului sistem de semnalizare și nivelul de reglare al celui de-al doilea sistem de semnalizare.

https://biblioteca-digitala.ro

Dacă privim psihismul uman în secțiunea lui verticală, individualitatea ne apare ca un strat inferior, biologic al relațiilor dintre individ și mediu, reglate la om, ca și la animal, de primul sistem de semnalizare, iar conținutul conștient al personalității ca o unitate nouă și, din punct de vedere al succesiunii, secundară a relațiilor dintre om și societate, relații reglate de al doilea sistem de semnalizare. Acesta își subordonează conținutul experienței acumulate de lumea animală în decursul nenumăratelor generații, transformîndu-l. „Aci — după cum spune A. N. Leontiev, apare sfera de acțiune excluzivă a legilor cu totul noi și anume a celor social-istorice" [7, p. 19].

Pe baza legilor biologice, generale și inferioare, se structurează legile psihologice, relativ mai particulare, mai specifice și superioare, prin care se manifestă experiența personală și conștientă a omului, legată de poziția socială a acestuia. „Legile generale ale domeniilor situate mai jos" — spune S. L. Rubinștein — își păstrează forța lor pentru toate cele situate „mai sus" (p. 14).

În felul acesta apare posibilă precizarea corelațiilor dintre interesele inferioare, individuale și normale superioare, sociale, între instanța inferioară, emoțională și cea superioară, rațională, spirituală și între impulsurile inferioare, egoiste și reglarea comportării după motive superioare, voluntare, etice. Se precizează, cu alte cuvinte, corelațiile dintre trăsăturile dinamice, temperamentale, ca manifestări ale substratului biologic, și particularitățile caracterologice care reflectă unitatea conștientializată a personalității.

Conținutul conștient al personalității se dezvoltă pe baza contradicțiilor dintre vechi și nou, dintre principiul biologic al individualității și exigențele sociale, de ordin superior ; el își asigură funcția pe baza subordonării inferiorului unui sistem nou și superior al reglării comportamentului. În acest nou sistem care se naște, elementele vechi se înlătură sau se transformă, dobîndind un înțeles nou, calități noi.

Este necesar de subliniat, cu această ocazie, că delimitarea între straturile inferioare și cele superioare ale personalității nu înseamnă că nivelurile, instanțele inferioare își continuă existența în același mod ca și înainte, fiind numai inhibate de formațiile superioare și — atunci cînd sînt eliberate, în caz de dezinhibare — ar învia, după așa-zisa „lege a lui Jackson", revenind la vechea lor activitate. Cu toată claritatea ei, asemenea interpretare mecanicistă nu este confirmată de fapte. Activitatea conștientă a personalității este determinată, pe de o parte, de posibilitățile biologice, înnăscute, dar, pe de altă parte, ea își exercită influența asupra sectoarelor inferioare și această influență duce la transformarea funcțională și structurală a instanțelor inferioare ale personalității. Astfel se explică modificările apărute, sub influența experienței personale și acțiunii conștiente, în însușirile dinamice, temperamentale, ale personalității.

Devine clar de ce mulți dintre psihologi caracterizează temperamentul ca aspect emoțional al personalității, îngustînd și deformînd noțiunea. Afectivitatea, după părerea noastră, se integrează în temperament și caracter prin modalitatea manifestărilor ei, iar prin conținut ea face parte din individualitate în dezvoltarea ei spre stadiile superioare ale personalității.

https://biblioteca-digitala.ro

5. *Spirala dezvoltării și procesul de conștientializare.*

Folosind schema leninistă a spiralei, aplicată de S. L. Rubinstein în procesul de cunoaștere, noi putem descrie mai precis procesul de dezvoltare a personalității și înțelege mai clar cum aceeași calitate de ordin inferior apare la un nivel superior al spiralei ascendente a personalității, dobîndind un nou sens, apărînd într-o nouă lumină („același" devine „altceva"). Legea dialectică a negării negației se manifestă aici în deplinul înțeles al cuvîntului.

Astfel, de exemplu, conținutul, cu caracter biologic, al reflexului alimentar, al celui defensiv sau sexual, se manifestă cu o intensitate mai mare sau mai mică; fixarea legăturilor temporare se efectuează mai rapid sau mai încet; echilibrarea între trebuințe devine mai mult sau mai puțin stabilă; succesiunea, schimbarea lor poate fi mai mobilă sau mai inertă etc. Aceste trăsături dinamice se manifestă și în realizările psihice superioare, cum ar fi, de ex., în procesul de învățare, în munca de producție, în raporturile noastre sociale etc., dar, la acest nivel, modurile inițiale și „spontane" de reacții se răsfrîng în chip specific prin procesul de conștientializare umană, prin aprecierea propriilor noastre acțiuni, prin intensificare sau slăbire, accelerare sau încetinire a reacțiilor etc. Așa, de exemplu, intensitatea unei acțiuni oarecare, avînd un caracter „spontan" și situativ la nivelul temperamental, se poate transforma, la nivelul caracterului, în perseverență, curaj; echilibrarea — în chibzuință, stăpînire de sine, reținere sau autocontrol. Slăbiciunea sau inerția temperamentului melancolic poate deveni — în funcție de conștientializarea conținutului și alte condiții — la nivelul superior de caracter, timiditate, nehotărîre, ezitare sau delicatețe.

În ultimele numere ale revistei «Voprosî psihologhii» se dezbate problema dezvoltării gîndirii copilului și trecerea acesteia de pe planul acțiunii practice pe planul interior al acțiunii mintale. Această trecere nu este o simplă transpunere de pe planul extern pe unul intern, al gîndirii, ci este un proces de transformare calitativă a procesului de cunoaștere.

Bogoiavlenski și Mencinskaia au subliniat deosebirea dintre generalizarea practică a însușirii cunoștințelor și conștientializarea acestui proces [1, p. 144—149]. Copilul poate aplica corect unele reguli gramaticale fără a ști „de ce", fără a fi conștient de regula respectivă, așa cum putem gîndi corect fără a cunoaște regulile gîndirii corecte. Însușirea conștientă a regulilor de vorbire sau de gîndire implică un proces de transformare a operațiilor respective și ridicarea lor la un nivel superior, voluntar, de reglare a limbajului și a gîndirii.

În domeniul sentimentelor, ca și în alte domenii de dezvoltare a trăsăturilor psihice, psihologia tinde spre determinarea stadiilor dezvoltării lor. Așa, de ex., o reacție simplă de *furie* și un sentiment complex de *ură*, care duce spre răzbunare și presupune existența conștiinței „de altul" („alteritate") pot fi socotite ca două trepte calitativ diferite ale aceluiași afect fundamental. Sentimentul de ură, la rîndul lui, se transformă, pe baza unei aprecieri morale și principiale, într-un sentiment de ordin superior, în *indignare.*

În romanul său *Mama,* M. Gorki a pătruns adînc în procesul tran-

https://biblioteca-digitala.ro

sformării și trecerii de pe treapta egoistă a iubirii materne spre forma superioară, morală, altruistă a sentimentului de mamă.

Problema lămuririi mai precise a procesului de dezvoltare afectivă „încă nu este rezolvată de psihologi, în cuprinsul ei deplin" — spune P. M. Iacobson. Problema este dificilă prin faptul că la om, sub influența conținutului social, a relațiilor sociale, se restructurează și nivelurile psihice inferioare.

Dacă ne referim la sentimentele cele mai simple și generale, ca plăcerea și neplăcerea, vom constata că reflectările trebuințelor biologice sufăr modificări calitative deosebit de importante sub influența condițiilor sociale. Conștiința de plăcere, atunci cînd această plăcere este condamnată de conștiința noastră (care reflectă pe cea socială), ne poate provoca o neplăcere, după cum și o neplăcere determină o atitudine de satisfacție, atunci cînd neplăcerea, contrarierea unei trebuințe, este în același timp semnul unei crize morale învinse, este indiciul unui triumf al voinței noastre. Din aceste stări paradoxale, ca plăcerea unei neplăceri sau neplăcerea unei plăceri, se nasc acele salturi calitative care se situează în miezul procesului de dezvoltare.

Același proces dialectic ni se dezvăluie în dezvoltarea prin conștientizare și a altor sentimente, specifice. Indignarea altora față de o motivație a noastră suscită, la rîndul ei, indignarea noastră față de propriul nostru motiv sau sentiment. De aceea, conștiința de iubire ne poate provoca nu numai felurite sentimente, ca mirarea, bucuria, duioșia, autoadmirația etc., ci și sentimente de repulsie, indignare sau, poate chiar de ură, atunci cînd conștiința noastră morală nu-i poate acorda iubirii trăite aprobarea, consimțămîntul, adeziunea personalității noastre morale.

Influența societății și, implicit, a conștiinței noastre asupra sentimentelor este atît de mare, încît ea se manifestă, așa după cum am arătat cu ani în urmă, în cele mai simple reacții, ca cele de durere. Durerea „fizică" reflectă, astfel, întreaga educație și, prin ea, clasa socială căreia îi aparține persoana. Conștiința nu este numai amplificatoarea sau reductoarea stărilor noastre psihice, ci și un factor hotărîtor al transformării lor calitative și al subordonării inferiorului normelor de nivel superior. Interdependența instanțelor psihice explică și așa-zisele sentimente „fictive", iluziile și delirurile afective. Noi nu știm totdeauna precis dacă un sentiment este atenuat, fiindcă îl credem slăbit sau îl credem slăbit, ori chiar dispărut, fiindcă, în adevăr, el s-a tocit și s-a volatilizat.

Izolarea condițiilor sociale de cele naturale, biologice, despărțirea predispozițiilor interne, a posibilităților înnăscute, de experiența conștientă a omului nu este posibilă. Întrucît acești factori se află între ei în legătură indisolubilă, atît conținutul trăirilor, cît și forma lor de manifestare, atît tipurile de contradicții, cît și formele lichidării lor, reprezintă combinări deosebit de complexe și variate în funcție de condițiile vieții omului. Așa, de ex., dacă, în anumite condiții de viață și de educație, personalitatea cuiva este dominată de imperativul conștiinciozității, al meticulozității și mai puțin al rapidității, pe primul plan al structurii personalității apare calitatea muncii, iar tempo-ul, iuțeala, trec pe planul al doilea; vom spune atunci că temperamentul respectiv aparține tipului de om încet. Și invers, viața îi formează pe alții să aleagă rapiditatea și atunci vom avea tipul

https://biblioteca-digitala.ro

rapid, dar adeseori superficial. Aceste profilări nu sînt desigur decît extreme, dar în ele ni se dezvăluie calităţile temperamentale transfigurate prin trăsături de caracter. Se poate spune, deci, că liniile de temperament şi caracter reprezintă totdeauna forme personale şi specifice de echilibrare şi adaptare internă, formule personale de reflectare a intensităţii, tempo-ului, a nivelului de complexitate şi greutate a sarcinilor exterioare, sociale.

Greutăţile întîmpinate în delimitarea nivelurilor de dezvoltare psihică se reflectă şi în încercări de a determina graniţele dintre psihologia şi logica gîndirii, dintre legile psihologice şi cele logice sau etice, dintre legile biologice şi cele sociale. De aceea şi noţiunea de caracter are un sens dublu: psihologic şi etic.

Determinarea specificităţii legilor psihologice este o operaţie dificilă, şi ea se află încă la începutul ei. Astfel, legea echilibrării acţionează pe toate treptele de dezvoltare. Între echilibrarea mecanică, însă, şi cea psihică deosebirea este enormă. Nu poate fi identificat, de pildă, schimbul biologic de substanţe dintre organism şi mediu cu schimbul, calitativ deosebit, între serviciile umane, pe planul conştient şi social. Cu toată asemănarea cu privire la caracterul lor general de autoreglare, nu se pot identifica procesele de autoreglare a maşinii, cu autoreglarea biologică a homeostaziei, iar aceasta cu procesul psihic de stăpînire de sine.

Adîncirea analizei genetice în studiul fenomenelor psihice ne apropie de înţelegerea clară a spiralei în dezvoltarea personalităţii. Participarea efortului conştient în manifestările personalităţii ne permite să conchidem că trăsăturile de caracter reprezintă conştienţializarea însuşirilor „spontane", înnăscute, temperamentale, ale individualităţii. Conştiinţa acestora este o nouă atitudine faţă de ele, izvorîtă din aprecierea lor, din cunoaşterea consecinţelor acţiunilor noastre şi a influenţei lor asupra altora. „Apariţia noilor exigenţe — spune P. M. Iacobson — ne obligă să ne comportăm altfel faţă de noi înşine; aceasta duce spre formarea la copil şi la adolescent, a noilor atitudini faţă de propriile lor sentimente şi faţă de sine" [4, p. 270].

Procesul de conştienţializare reprezintă o trecere spre un nou nivel, superior, al reglării, nivelul acţiunilor voluntare, al faptelor conştiente. Conştiinţa necesităţii stăpînirii de sine, a frînării sau accelerării unei acţiuni este cheia formării caracterului, în interacţiune cu însuşirile dinamice, temperamentale ale personalităţii. Apare, astfel, o nouă corelaţie între general şi particular, inferior şi superior, biologic şi psihic; se nasc noi forme de adaptare a acţiunii la noul ei conţinut, se iveşte un nou sens al comportării.

Conţinutul personalităţii, ca act de conştienţializare pe un plan nou şi superior de relaţii sociale, a individualităţii, reprezintă o *unitate nouă*, izvorîtă din relaţii noi. Această nouă unitate se reflectă în conştiinţa verbală a omului ca un *nou înţeles*, rezultat din situaţia noastră socială, din scopurile şi motivele acţiunilor noastre.

În concluzie, noţiunea de personalitate nu apare numai ca o noţiune distinctă faţă de noţiunile de individualitate, temperament şi caracter, ci

https://biblioteca-digitala.ro

și ca o realitate care domină pe celelalte, ca o noțiune care le cuprinde pe toate celelalte. Dacă în relațiile dintre conținut și formă, primul este determinant, în relațiile dintre particular și general, primul presupune existența celui de-al doilea, iar în raporturile dintre inferior și superior, inferiorul este subordonat superiorului, prin personalitate nu înțelegem numai, în sens *îngust*, conținutul unei conștiințe sociale a omului, ci, în sens larg, întreaga lui ființă în manifestările ei biologice și sociale, în reacțiile ei dinamice, temperamentale și caracteriale. Acest complex nou și unitar ne obligă totuși să facem distincția teoretică între temperament și caracter, ca forme, pe de o parte, și individualitate și personalitate, ca reprezentînd structuri de conținut, pe de altă parte. Individualitatea și temperamentul, din alt punct de vedere, reprezintă generalul și inferiorul față de specificul și superiorul caracterului și personalității, în sensul îngust al acesteia din urmă.

Asemenea înțelegere a noțiunilor fundamentale se integrează într-o viziune de ansamblu a dezvoltării ca proces dialectic de conștiențializare progresivă.

BIBLIOGRAFIE

1. Богоявленский Д. Н., Менчинская Н. А. — Психология усвоения знаний в школе, Москва, 1959.
2. **Gheorghiu-Dej Gh. — Raport la cel de-al III-lea Congres al Partidului Muncitoresc Romîn. Ed. pol., Buc., 1960.**
3. **Hrușciov N. S. — Cu privire la cifrele de control al dezvoltării economice naționale a U.R.S.S. pe anii 1959—1965.**
4. Якобсон П. М. — Психология чувств. Изд. Акад. Пед. Наук. РСФСР, Москва, 1958.
5. Костюк Г. С. — Некоторые вопросы взаимосвязи воспитания и развития личности. «Вопр. психол.», № 5, 1956.
6. Леонтьев А. Н. — Обучение как проблема психологии. «Вопр. психол.», № I, 1957.
7. — Об историческом подходе в изучении психики человека. «Психологическая наука в СССР», Москва, 1959, стр. 9—45.
8. Леонтьев А. Н., Гальперин П. И., Эльконин Д. В. — Реформа школы и задачи психологии. «Вопр. психол.», № I, 1959.
9. Палей И. М., Пшеничнов В. В. — Учение И. П. Павлова о типах высшей нервной деятельности и проблемы темперамента. «Вопр. психол.», № 5, 1955.
10. Пиаже Жан — Проблемы генетической психологии. «Вопр. психологии», № 3, 1956.
11. **Piéron Henri — Vocabulaire de la psychologie. «Presses Univ.», Paris, 1951.**
12. Рубинштейн С. Л. — Бытие и сознание. Изд. АН СССР, Москва, 1957.
13. **Wallon Henri — Les origines du caractère chez l'enfant, Paris, Boivin, 1934.**
14. **Warren Howard C. — Dictionary of psychology, 1934.**

ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ ПСИХОЛОГИИ ЛИЧНОСТИ И ИХ СООТНОШЕНИЯ

Краткое содержание

Автор преследует цель определения понятий индивидуальности, личности, темперамента и характера, в их соотношении.

Индивидуальность это понятие биологического порядка, она представляет собой „неразделимую" биологическую единицу, единство

https://biblioteca-digitala.ro

содержания, осуществляемое во взаимодействии функций и органов между собой и в соотношениях организма с окружающей его средой.

Личность это понятие психологического и социального порядка, осознанное единство *содержания*, осуществляемое на высшем уровне регулирования, в системе общественных требований и отношений.

Темперамент представляется как *форма* проявления индивидуальности, а характер как осознанная *форма* осуществления единства личности.

Соотношения между индивидуальностью и личностью, с одной стороны, и темпераментом и характером, с другой стороны, это соотношения между содержанием и формой.

Вместе с тем, соотношения между индивидуальностью и темпераментом, с одной стороны, и личностью и характером, с другой, представляются как соотношения между общим и частным, низшим и высшим, как ступени развития организма, как процесс осознания нашего относительного единства.

Ввиду того, что содержание определяет форму, высшее доминирует низшее, а частное, специфическое, предполагает общее, — личность, в её диалектическом единстве, охватывает все три остальные понятия.

LES NOTIONS FONDAMENTALES DE LA PSYCHOLOGIE DE LA PERSONNALITÉ ET LEURS CORRELATIONS

Résumé

L'auteur poursuit le but de définir les notions d'individualité, de personnalité, de tempérament et de caractère, dans leurs corrélations.

L'individualité est une notion d'ordre biologique représentant une unité „indivisible", un *contenu*, réalisé par l'interaction des fonctions et organes, ainsi que par leur interdépendance avec le milieu.

La personnalité est une notion d'ordre psychologique, une prise de conscience de l'individu, un *contenu* réalisé sur un niveau supérieur de régulation, dans un système des exigences et relations sociales.

Le tempérament est une *forme* de manifestation de l'individualité, de même que le caractère est une *forme* de prise de conscience qui se réalise au niveau de la personnalité.

Les rapports mutuels entre l'individualité et la personnalité, d'une part, et le tempérament et le caractère, d'autre part, sont des rapports entre le contenu et la forme.

En même temps, les rapports entre l'individualité et le tempérament, d'une part, et la personnalité et le caractère, d'autre part, se présentent comme des relations entre le général et le particulier, l'inférieur et le supérieur, comme les degrés du développement de l'être, comme le processus de la prise de conscience de son unité relative.

Tenant compte du fait que le contenu détermine la forme, le supérieur exerce l'action de domination sur l'inférieur, le spécifique présuppose le général, la personnalité, dans son unité dialectique, implique toutes les autres notions.

https://biblioteca-digitala.ro